

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ἑβδομος

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.— Αἱ συνδρομαὶ ἀρροῦνται ἀπὸ
1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἰσχύουσι.— Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

28 Ἰανουαρίου 1879

ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ
ΥΠΕΙΘΑΣΤΥΝΟΛΙΜΕΝΑΡΧΕΙΟΥ ΠΑΤΜΟΥ
ἐπὶ ἐπαναστάσεως.

Τὸ πρωτότυπον τῆς ἀνωτέρω σφραγίδος εὐρίσκειται παρὰ τῷ κ. Παύλῳ Λάμπρῳ, ὅστις κέκτηται πλουσιωτάτην συλλογὴν σφραγίδων τῶν πλείστων ἑλληνικῶν δήμων καὶ Ἀρχῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ συλλογὴ αὕτη μετὰ πολλοῦ κόπου συλλεγείσα μεγάλην δὲ κεκτημένη ἱστορικὴν ἀξίαν καὶ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις περιεργος, εὐχῆς ἔργον ἔστω ἂν καθίστατο ἐθνικὸν κτῆμα, καὶ κατετίθετο ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου, ἢ ἐν τῇ Βουλῇ, ἔνθα καὶ ἄλλα παρόμοια κειμήλια εἰσὶν ἀποτεθησαυρισμένα. Σ. τ. Δ.

ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ

Ἀυτοβιογραφία γέροντος Χίου.

Συνίξιμα· 181 σελ. 24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Τὰ χωρία τῆς Χίου, ἰδίως τὰ μεσημβρινά, εἶναι ὄχυρά ὡς φρούρια καὶ στενόχωρα ὡς φυλακαί. Δὲν ἔχουσι τείχη, ἀλλὰ, κατὰ τὰς τέσσαρας ἐξωτερικὰς πλευράς, τῶν οἰκιῶν τὰ ὀπίσθια συνεχόμενα ἀποτελοῦσιν ἀδιάκοπον προτείχιμα. Αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν κεῖνται ἔσωθεν, ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἡ κεντρικὴ δὲ αὐτοῦ ὁδός, τέμνουσα τῶν οἰκιῶν τὴν συνέχειαν, σχηματίζει τοῦ ὄχυρώματος τὴν πύλην. Εἶναι δὲ ἀληθῶς πύλη ἢ τοιαύτη ὀπή, καθόσον καὶ κλείεται διὰ κιγκλιδωτῶν ἐκ σιδήρου θυρῶν. Τὰ χωρία ταῦτα μοῦ ἔφερον πάντοτε κατὰ νοῦν τὸ ἐν Σμύρνῃ Χάνιον· ἢ διαφορά εἶναι, ὅτι ἀντὶ τῆς περικλειούσης ἐκεῖνο μεγαλοπόλεως, ταῦτα περιουκλοῦνται ὑπὸ λόφου πρᾶσίνου, καὶ ἀντὶ ὄχρῶν ἐμπόρων, περιέχουσιν εὐρύστους γεωργούς· ἀντὶ δὲ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Χανίου πλατείας, ὁδοὶ στεναὶ καὶ οἰκοδομαὶ συσφιγμέναι πληροῦσι τὸν χώρον, τὸν ὁποῖον ἡ τετρά-

πλευρος ἐξωτερικὴ τῶν οἰκιῶν σειρὰ περιστοιχίζει. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου ὑφύεται συνήθως Πύργος, τοῦ ὁποῖου ἡ εἰσόδος ὑπερέχει τοσοῦτον τοῦ ἐδάφους, ὥστε μόνον διὰ κλίμακος ξυλίνης ἢ διὰ σχοινίων δύναται τις ν' ἀνέλθῃ μέχρις αὐτῆς. Οἱ Πύργοι οὗτοι, λείψανα τῆς κυριαρχίας τῶν Γενονησίων, εἶναι αἱ ἀκροπόλεις τῶν χωρίων.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ χωρίον Μεστά, ὅπου προσεφύγομεν. Οἱ χωρικοὶ μᾶς ὑπεδέχθησαν φιλοφρόνως, μᾶς παρεχώρησαν δὲ οἰκίαν εὐκαιρον, τὰ κενὰ τῆς ὁποίας δωμάτια διαιμοιράσθημεν μετὰ τοῦ γέροντος τῆς μητροῦ μου θείου καὶ δύο ἄλλων οἰκογενειῶν. Ἡ κοινὴ συμφορὰ τότε πρῶτον μετ' αὐτῶν μᾶς ἐσχέτισε καὶ μᾶς συνέδεσε. Αἱ στερήσεις μᾶς ἦσαν ποικίλαι καὶ μεγάλαι, ἀλλὰ τίς τότε ἐσκέπετο περὶ ἀνέσεως καὶ περὶ τῶν συνήθων τοῦ βίου ἀναγκῶν; Ὁ σκοπὸς ἦτο τὴν ζωὴν νὰ διατηρήσωμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτο μόλις ἡ διαίτά μᾶς ἐξήρκει. Καὶ τοῦ ἄρτου αὐτοῦ ἡ ἀπόκτησις ἦτο δύσκολος, οὐδὲ κατωρθοῦτο καθ' ἡμέραν. Σῦκα, κουκία, ξυλοκέρατα καὶ γόρτα ἄγρια, ἰδοὺ ὅποια ἦτο, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἡ τροφὴ μᾶς. Καὶ παρήρχοντο οὕτως αἱ ἡμέραι ἐν τῷ μέσῳ φόβου καὶ ἐλπίδων.

Τὴν ἰδέαν τῆς εἰς Ψαρὰ καταφυγῆς παρητήσαμεν ἐξ ἀνάγκης, διότι ἤρχοντο ἀπελπιστικαὶ καὶ ἐκεῖθεν εἰδήσεις. Ἦτο ἤδη πλήρης προσφύγων ἡ νῆσος, οἱ δὲ Ψαριανοί, μόλις ἔχοντες πῶς νὰ τοὺς διαθρέψωσι καὶ συντηρήσωσι, δὲν ἠδύναντο οὔτε ἤθελον νὰ δεχθῶσι πλειοτέρους. Ἦρχιζεν ἤδη νὰ τοῖς γίνεται ἐπαισθητὴ ἡ σπάνις τοῦ ὕδατος, ἡ δὲ συσσωρεύσεις τοσοῦτων ἀπόρων φυγάδων εἶχε προκαλέσει νόσους, αἰτίνας ἐφαίνοντο προμηνύουσαι φοβερωτέραν ἐπιδημίαν. Ὄθεν ἔγραψον εἰς Χίον προτρέποντες τοὺς φεύγοντας νὰ διευθυνθῶσιν εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου νήσους, καὶ προσφέροντες προθύμως τὰ πλοῖά των καὶ τοὺς ναύτας των.

Ἄλλ' ἡμεῖς εἰς Μεστά ἠρχίζομεν νὰ ἐλπίζομεν ὅτι δὲν ὑφίσταται πλέον ἀνάγκη φυγῆς. Δύο ἐβδομάδας εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου· οἱ ἐπαναστάται ἀπέπλευσαν ἢ ἐκρύπτοντο σκορπισμένοι εἰς τῆς νήσου τὰ ἐνδότερα, οἱ δὲ φιλήσχοι τῆς πόλεως κάτοικοι καὶ τῶν χωρικῶν οἱ πλείστοι οὐδ' ἐ-

ξηγέρθησαν κατὰ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας, οὐδ' ἀνεμίχθησαν εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα. Διὰ τὸ λοιπὸν τῆς καταδρομῆς ἢ ἐξακολουθησὶς; Διὰ τὴν τρομοκρατίαν ἢ διαιώσεις, ἐνῶ πάσα ἀντιστάσεως πιθανότης ἐξέλιπεν; Μὴ δὲν ἤρκεσαν τὰ πεσόντα ἤδη ἄθωα θύματα; Μὴ δὲν ἤρκεσθη ἀρκούντως τῆς τουρκικῆς λύσεως ἢ ἐξαψίς; Ταῦτα σκεπτόμενοι ἐπεριμένομεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν διακήρυξιν ἀμνηστίας καὶ τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰς ἐστίας μας.

Καὶ τῷ ὄντι, τῶν Τούρκων ἡ καταφορὰ εἶχε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας κοπάσει. Ἦκούοντο ὀλιγώτεροι πυροβολισμοὶ καὶ φόνοι καὶ ἀπαγωγαί, διέτρεχον δὲ φῆμαι ὅτι ἐμεσίτευον οἱ Πρόξενοι ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν ραγιαδῶν, καὶ ὅτι ὁ Πασᾶς ἐφαίνετο κλίνων πρὸς ἐπιείκειαν. Καὶ ἤρχοντο μέχρις ἡμῶν αἱ τοιαῦται φῆμαι καὶ ὑπέτρεφον τὰς ἐλπίδας μας.

Τὴν ἐνάτην ἡμέραν τῆς εἰς Μεστά διαμονῆς μας ἐνομίσαμεν ὅτι τὰ δεινὰ μας ἐτελειώσαν. Δύο Πρόξενοι ἦλθον εἰς τὸ χωρίον φέροντες κλάδους ἐλαίας καὶ παραμυθίας ἀγγελίαν. Ἐφερον ἀναφορὰν πρὸς ὑπογραφὴν, ὑπέσχοντο δὲ ὅτι ἅμα προσκυνήσωμεν, ὁ Πασᾶς θὰ μᾶς συγχωρήσῃ. Νὰ μᾶς συγχωρήσῃ! Ἄλλὰ διὰ τί; Οὔτε ἀντάρται ἤμεθα, οὔτε οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὔτε ἰδιοκτησίας ξένας ἐληστεύσαμεν, οὔτε γυναῖκας ἠτιμάσαμεν, οὔτε ἐφονεύσαμεν, οὔτε ἐξηνδραποδίσσαμεν. Διὰ τί νὰ συγχωρηθῶμεν; Ἄλλὰ ταῦτα εἶναι σκέψεις σημεριναί. Δὲν ἐσκεπτόμεθα τοιαῦτα τότε, ἢ δ' ἐλπίς τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἀφορήτου ἐκείνης ὑπάρξεως ἦτο ἀληθὴς δι' ἡμᾶς χαρὰ. Ὅθεν ὑπεγράψαμεν προθύμως πάντες, νέοι καὶ γέροντες, χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν τί ἡ ἀναφορὰ περιέχει, ὑπεγράψαμεν μὲ τὰς δύο χεῖρας, εὐλογοῦντες τὴν φιλόνητον μεσολάβησιν τῶν Χριστιανῶν Προξένων, καὶ ἀνεπνεύσαμεν, πιστεύσαντες ὅτι παύει ὁ διωγμὸς καὶ θὰ ἐπιστρέψωμεν ἀβλαβεῖς εἰς τὰ ἴδια.

Ἄλλὰ μὴ ἐπρόκειτο νὰ εὐρωμεν τὰς οἰκίας μας ὅπως τὰς ἀφήσαμεν; Μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σαμίων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Μπουρνιαῶν χωρικῶν, μετὰ τοὺς σφοδροὺς ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἐκ τοῦ στόλου κανονοβολισμοὺς, μετὰ τὴν ἀχαλίνωτον πρὸ πάντων τῶν Τούρκων λεηλασίαν, ὀλίγας περὶ τούτου ἐλπίδας ἠδυνάμεθα νὰ τρέφωμεν. Ἄλλ' ὅμως ἐκυρίευσεν πάντας ἡμᾶς ἐκεῖ, εἰς Μεστά, τῆς ἐπανάδου ὁ πόθος. Ἦθέλωμεν νὰ ἴδωμεν καὶ πάλιν τὰς οἰκίας μας, εἰς οἷαν δῆποτε κατάστασιν καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὰς εὐρωμεν, ὁ δὲ φόβος μὴ τὰς εὐρωμεν κατεστραμμένας ἤξανε, ἀντὶ νὰ ἐλαττόνη τὴν ἐπιθυμίαν μας. Τοιοῦτος ὁ ἄνθρωπος. Προσκολλᾶται τοσοῦτ' μᾶλλον εἰς ὅ, τι ἀγαπᾷ, καθόσον κινδυνεύει νὰ τὸ ἀπολέσῃ. Ὅταν δὲ ἡ

ἀπώλεια σφραγισθῇ, καὶ ἡ ἐλπίς ἀπέλθῃ, τότε πρὸ πάντων ἡ χηρευμένη καρδία αἰσθάνεται ὀπίσθη περιέκλειεν ἀγάπην. Οὕτω πλανώμεθα εἰς τὰ κομητήρια καὶ καθήμεθα ἐπὶ τῶν πλακῶν, αἵτινες σκεπάζουσι τὰ λείψανα τῶν ἀπελθόντων ἀγαπητῶν μας. Οὕτω μετὰ πυρκαϊᾶν ἀποτεφρώσαμεν ὀλόκληρον συνοικίαν, βλέπεις ἀνθρώπους πλανωμένους ἐντὸς τῶν καπνίζόντων εἰσέτι ἐρείπιων, καὶ ἀναζητοῦντας τὰ ἴχνη τῶν ἐστιῶν των, καὶ βλέποντας ἐπὶ ὄρας τὸν χῶρον, ὅπου ὑψοῦτο ἡ διαμονὴ των καὶ τοὺς λίθους, οἵτινες ἀπετέλουν τοῦ καιτῶνός των τοὺς τοίχους.

Αἱ ἐπαγγελίαι τῶν Προξένων τοσοῦτον ἀνεπτέρωσαν τὰς ἐλπίδας μας, ὥστε ἠθέλωμεν ἀμέσως νὰ ἐπιστρέψωμεν. Ἄλλ' οἱ γεροντότεροι ἐχαλίνωσαν τὴν ἀνυπομονήσιν μας, ὑποπτευόμενοι μὴ ἢ προσφερομένη ἀμνηστία ἦτο τῶν Τούρκων τέχνασμα, πρὸς ἐξάπατησιν τῶν Προξένων, καὶ παγίς ὅπως μᾶς ἐξολοθρεύσωσιν εὐκολώτερον. Εἶχον πλειοτέραν πείραν τοῦ τουρκικοῦ γαρυκατῆρος οἱ γέροντες, ἀλλ' οἱ ἐπίλοιποι ἐβασίζόμεθα μετὰ θάρρους εἰς τῶν Προξένων τὴν ὑπόσχεσιν καὶ τὴν προστασίαν. Μετὰ σύσκεψιν καὶ συζήτησιν καὶ ἐνδοιασμοὺς ποικίλους, ἀπεφασίσθη τέλος νὰ ὑπάγωμεν τινὲς ἐκ τῶν νεωτέρων ὡς πρόσκοποι, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ περιμείνωσιν εἰς Μεστά τὰς εἰδήσεις μας, ἢ τὴν ἐπιστροφὴν μας.

Τὴν ἐπαύριον ἀνεχώρησα ἀπὸ πρώτας μετὰ δύο ἄλλων ὁμηλικῶν μου. Περιττὸν νὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματά των. Ἄλλως τε πρὸς τί νὰ ὑποδεικνύω ἐκάστοτε ὀνομαστί ἐκείνους, ὅσαν ἡ κακὴ τύχη συνέπεσε νὰ συνενωθῇ μετὰ τῆς ἰδικῆς μου; Ἐκ τῶν δύο ἐκείνων ὁ εἰς, εὐδαίμων ἤδη γέρον, πρωτεύει ἐν μιᾷ τῶν ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ Ἑλληνικῶν κοινοτήτων' συχνάκις δ' ἐκτοτε συνητηθῆμεν καὶ ἀνεμνήσθημεν ἡμερῶν ἀρχαίων καὶ κοινῶν παθιμάτων. Ὁ ἕτερος διασωθεὶς τότε, ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς Τῆνον. Πόσους τότε λυτρωθέντας ἐκ τῶν ὀνύχων τῶν Τούρκων ἐθέρισεν οὕτως ὁ θάνατος! Ἐξηνητημένοι μετὰ τοσαύτας κακουχίας, μετὰ τοσοῦτους περισπασμούς, πόσοι φυγόντες τὴν μάχαιραν τοῦ ἐχθροῦ ἔπесαν κατόπιν, πρόωρα τῆς ἀσθενείας θύματα!

Ἀπεχαιρετίσαμεν λοιπὸν τοὺς εἰς Μεστά καὶ ἐκινήσαμεν οἱ τρεῖς ὁμοῦ διευθυνόμενοι πρὸς τὴν πόλιν. Αἱ ἐντυπώσεις τῶν γενομένων καταστροφῶν ἦσαν πολὺ πρόσφατοι εἰσέτι, καὶ δὲν ἤμεθα οὐδαμῶς ἀπληλαγμένοι τοῦ φόβου μὴ συναντήσωμεν Τούρκους ἐνόπλους, ἀγνοοῦντας ἢ ἀψηφοῦντας τὰς ἐπιεικῆς τοῦ Πασᾶ προθέσεις. Ἄλλ' ἤμεθα. νέοι καὶ οἱ τρεῖς, ὁ δὲ πρῶτὸν ἀπὸ τῶν ζωογόνων, καὶ ἀπέπνεον ἄρωμα ὑγιᾶς οἱ μαστιχοφόροι περὶ τὰ Μεστά λόφοι. Ἦ ἐλπίς διεσκέδασε βαθμικῶν τοὺς φόβους, καὶ ἐβαδίζομεν ἐ-

λαφροί, φαιδρύνοντες δι' εὐθύμων συνομιλιῶν τὴν ὁδοιπορίαν μας. Δὲν ἐπέπρωτο ὅμως οὔτε ἡ φαιδρότης, οὔτε ἡ ὁδοιπορία μας νὰ διαρκέσωσι πολύ.

Ἐβλέπομεν μακρόθεν τὸ χωρίον Ἐλάτα, ὅπου ἐπρωτιθέμεθα ν' ἀναπαυθῶμεν ἐκ τοῦ δρόμου καὶ νὰ λάβωμεν πληροφορίας διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν μας.

Ὁ ἥλιος ἔκαιε καὶ ἐταχύνομεν τὸ βῆμα πρὸς τὰς λευκάς τοῦ χωρίου οἰκίας. Αἴφνης εἰς τὰ πρόθυρα αὐτοῦ ἠκούσαμεν οἰμωγὰς καὶ κραυγὰς γυναικείας. Ἐστάθημεν καὶ οἱ τρεῖς καὶ εἶδωμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον. Μὴ ἦσαν Τούρκοι εἰς τὸ χωρίον; Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη μου σκέψις. Ἐτείνωμεν τὰ ὄτα. Αἱ κραυγαὶ ἐξηκολούθουν. Ἦσαν βεβαίως γυναικεῖον μοιρολόγιον. Ὁδηγούμενοι ἐξ αὐτῶν διήλθομεν τὰς ἐρήμους τοῦ χωρίου ὁδοὺς καὶ ἐφθάσαμεν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας. Ἐκεῖ συνωθῶντο οἱ χωρικοί, ὑπεράνω δὲ τῶν κεφαλῶν των εἶδωμεν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν εἰς τῆς ἐκκλησίας τὰ πρόθυρα ἀναβαίνοντα δύο φέρετρα, τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ πέριξ αὐτῶν αἱ γυναῖκες ἔκλαιον καὶ ὠδύροντο καὶ ἐκραύγαζον γοερῶς. Ὅτε εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἡ νεκρώσιμος συνοδία, ἠρώτησα ἓνα χωρικὸν περὶ τῶν δύο λειψάνων, καὶ μᾶς εἶπε μὲ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅτι συμμορία Τούρκων συναντήσασα τὴν πρωτῶν τρεῖς νέους ἐξω τοῦ χωρίου, ἐπυροβόλησε κατ' αὐτῶν καὶ ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον της· ὅτι ὁ εἰς τῶν τριῶν σωθεὶς ἔτρεξε καὶ ἀνήγγειλε τὸ συμβάν εἰς τὸ χωρίον, τὰ δὲ πτώματα τῶν δύο φανευθέντων μετεκομίσθησαν πρὸ ὀλίγης ὥρας ἐκεῖ.

Ποῦ λοιπὸν αἱ ὑποσχέσεις ἀσφαλείας; Ποῦ ἡ ἐλπίς ὅτι τὰ δεινὰ ἐτελείωσαν; Εἶχον οἱ γέροντες δίκαιον. Οἱ δύο ἐκεῖνοι νεκροί, καὶ τῶν γυναικῶν τὰ μοιρολόγια, ἦσαν τῆς τουρκικῆς πίστεως ἡ σφραγίς, τῆς τουρκικῆς ἐπιεικειᾶς τὰ ἐχέγγυα!

Ἐπεστρέψαμεν ἀμέσως εἰς Μεστά, βαδίζοντες ταχύτερον ἢ ὅτε ἠρχόμεθα καὶ ἄνευ τῆς προτέρας φαιδρότητος. Οἱ ἐκεῖ ἐξεπλάγησαν ὅταν μᾶς εἶδον ἐπιστρέφοντας, ἡ δ' ἀφήγησις τῆς εἰς Ἐλάταν σκηπῆς τοὺς κατετάραξε, καὶ ἡ προτέρα ἀδημονία διεδέχθη διὰ μιᾶς τὰς μόλις ριζωθεῖσας ἐλπίδας. Ὁ πατήρ μου μόνος ἐπέμενε ἐλπίζων ἦτο τυχαία ἡ συμπλοκή, δὲν ἦσαν γνωσταὶ εἰσέτι αἱ ἀποφάσεις τοῦ Πασᾶ, οἱ Τούρκοι ἐκεῖνοι δὲν παρέμειναν εἰς Ἐλάταν, ἄρα οἱ πυροβολισμοὶ των δὲν ἀποδεικνύουσι τὴν ἐπανάληψιν συστηματικοῦ διωγμοῦ, θὰ ἡσυχάσωσι τὰ πράγματα· τοιαῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' ἡ πείρα τοῦ παρελθόντος κατεφόδιζε τοὺς λοιποὺς πάντας καὶ ἀφήρει πᾶσαν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰς ἀγαθὰς δῆθεν τοῦ Πασᾶ διαθέσεις. Νὰ φύγωμεν, νὰ φύγωμεν! ἔλεγον αἱ γυναῖκες, τὰ δὲ

παιδιά ἔκλαιον, καὶ ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην νὰ λησμονήσω τὴν θεάν τῶν δύο ἐκείνων φερέτρων φερομένων πρὸς τὴν πύλην τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοὺς θρήνους τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐμοιρολόγουν τοὺς νεκροὺς των.

Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν ὁ θεῖος τῆς μητρὸς μου, δι' ἀμοιβῶν γενναίων καὶ μεγαλειτέρων ἔτι ὑποσχέσεων, ἔπεισε νέον χωρικὸν νὰ μεταφέρῃ διὰ παντὸς τρόπον ἐπιστολὴν του εἰς Φαρά. Ἐγραψε ζητῶν τῆς φυγῆς τὰ μέσα.

— Ἄς ἔλθῃ πλοῖον, ἔλεγε πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ σὺ ἂν θέλῃς μεῖνε ἐδῶ, φθάνει μόνον νὰ ἔλθῃ ἐν καιρῷ.

Ὁ πατήρ μου εἰσώπα, ἀλλ' ἐφαίνετο δισταζών. Τὸν ἐτρόμαζον ἄρα γε οἱ κίνδυνοι τῆς φυγῆς καὶ τοῦ ἐκπατρισμοῦ αἱ ὁδύναι; ἡ ἐθασίζετο εἰς τῶν Προξένων τὴν μεσολάβησιν καὶ ἠλπίζεν ὅτι κρυπτόμενοι ἐν τῷ μεταξὺ ἐντὸς τῆς πατρίδος θὰ διέλθωμεν ἀσφαλέστερον τῆς δοκιμασίας τὴν περίοδον; ἡ μὴ, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοσούτων ἀλλεπαλλήλων συγκινήσεων, ἀπώλεσε τὴν εἰς ἐαυτὸν πεποίθησιν καὶ δὲν ἤξευρεν ὁ θεῖος τί ἤθελε καὶ τί ν' ἀποφασίσῃ;

Τὴν ἐπιούσαν ἡμεθὰ ἀπὸ πρωίας συνηγμένοι κατὰ τὸ σύνθηρος εἰς τὴν ἰσόγειον τῆς οἰκίας εἰσοδον, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς κοινὴ αἵθουσά μας. Καθήμενοι εἰς τῶν θυρῶν τὰ κατώφλια καὶ ἐπὶ τῶν βραχίδων τῆς κλιμακῶς συνεσκαπτόμεθα, ὡς πάντοτε, περὶ τοῦ πρακτέου, ἀναμένοντες τί ἡ ἡμέρα θὰ μᾶς φέρῃ καὶ ὑπολογίζοντες πότε ἠδυνάμεθα νὰ περιμένωμεν ἀπόκρισιν ἐκ Φαρῶν. Ἡ Ἀνδριάνα μόνη ἦτο ἀπούσα. Εἶχεν ἐξέλθει πρὸς εὐρεσιν τροφῆς. Καὶ ἄλλοτε κατώρθωσε νὰ ποικίλῃ τὴν πενιχρὰν διαίταν μας συλλέγουσα χόρτα ἄγρια εἰς τοὺς πέριξ τοῦ χωρίου λόφους. Ἄλλ' ἐβράδυνεν ἤδη νὰ ἐπιστρέψῃ. Καὶ ἡ μήτηρ μου ἀνησυχούσα πολλάκις ἤνοιξε τὴν θύραν καὶ προέτεινε τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν ὁδόν, νὰ ἴδῃ μὴ φαίνεται ἐρχομένη.

Ἡ Ἀνδριάνα ἦτο ὁ γενικὸς παραστάτης, ἡ ἀληθὴς πρόνοια δλοκλήρου τῆς εἰς Μεστά δυστυχοῦς ἡμῶν ομάδος. Πλήρης αὐταπαρνήσεως καὶ ἀφροσύσεως περιέθαλπε τὴν μητέρα καὶ τὰς ἀδελφὰς μου καὶ ἐφρόντιζε περὶ πάντων τῶν λοιπῶν· ὅλα τὰ ἐπρόφθανε, ὅλα τὰ ἐσυλλογίζετο· αὐτὴ εὐρίσκειν, ἢ ἐφύρισκε, τὴν καθημερινὴν τροφήν μας, αὐτὴ ἔφερε τὸ νερὸν ἐκ τῆς πηγῆς, κατώρθωσε δι' ἀχύρων καὶ παλαιῶν ταπήτων ν' αὐτοσχεδιάσῃ στρωμνὰς δι' ἅπαντας εἰς τὰ εὐκαιρα δωμάτια τῆς οἰκίας ἐκεῖνης· αὐτὴ μᾶς ἔφερεν εἰδήσεις ἐξωθεν, σχετιζομένη μετὰ τῶν χωρικῶν καὶ τὰ πάντα ἐρουνῶσα καὶ τὰ πάντα μανθάνουσα. Ἡ ἐνεργητικότης της ἦτο ἀδάμαστος καὶ ἀκατάβλητος ἡ εὐθυμία της. Εἶχε τὴν καρδίαν ὑγιῆ καὶ ἀχμαίαν ὅσον καὶ τὸ σῶμα, καὶ συχνάκις διὰ τῆς ζωηρότητος, διὰ τῆς φαιδρότητος της ἔφερεν εἰς τὰ χεῖλη μας

τὸ μετρίαιμα, ἐν μέσῳ τῆς ἐπικρατούσης ἐκεῖ γενικῆς ἀθυμίας.

Ἡ ὥρα ἐν τούτοις παρήρχεται καὶ ἤρξαντο τῆς μητρὸς μου ἡ ἀνησυχία. Δὲν ἤθελον νὰ τὴν αὐξήσω ἐκφράζων τοὺς φόβους μου, ἀλλ' ἤμην κ' ἐγὼ ἀνήσυχος, καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσης.—Τί ἔγινε; Πῶς ἀργεῖ; Μὴ ἔπαθε τίποτε; Τοιαῦται ἀντηλάσσοντο φράσεις. Ἐκεῖ, αἴφνης, ἀνοίγεται ἡ θύρα καὶ παρουσιάζεται ἡ Ἀνδριάντα κάτωχρος, τρέμουσα, μὲ τὴν κόμην λυτὴν, σχισμένα τὰ φορέματα καὶ ἀνοικτά, τὰ στήθη αἱματωμένα. . . ἡ ὄλη παρουσία τῆς ἐμαρτύρει πάλιν φοβερὰν, καὶ τρόμον, καὶ αἰσχύνην. Ἡ μήτηρ μου ἠγέρθη ἀμέσως, ἐκάλυψε μὲ τὰς χεῖρας τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀνέκραξε μετὰ φρίκης:—Ἄ! οἱ Τοῦρκοι, οἱ Τοῦρκοι! Καὶ ἀρπάσασα τὰς θυγατέρας τῆς ἐσύρει αὐτὰς εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς. Ἡ δὲ Ἀνδριάντα μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἐπὶ τῆς ἀνοικτῆς θύρας, ἐδείκνυε διὰ τῆς ἄλλης τὴν ἐξοδον, καὶ ἀσθμαίνουσα, δὲν ἠδύνατο ν' ἀρθρώσῃ τὰς λέξεις, τὰς ὁποίας ἐπροσπάθει νὰ προφέρῃ—Φύγετε, κρυφθῆτε!

Ἐδρέθημεν ὅλοι διὰ μιᾶς ἔξω εἰς τὸν δρόμον μετὰ τῆς Ἀνδριάντας.

Ποῦ ἐπηγαίνομεν; Τί ἠθέλομεν; Ἐμφυτὸς τις ὄρμη διηύθυνε τὰ βήματά μας μακρὰν τῆς πύλης τοῦ χωρίου. Ἐφεύγομεν τοὺς Τοῦρκους. Δὲν ἐσκεπτόμεθα ὅμως ὅτι ἀπομακρυνόμενοι τῆς ἐξόδου ἐκλειόμεθα ἐντὸς τοῦ χωρίου. Ἀλλὰ μὴ σκέπτεται τις εἰς τοιαύτας ὥρας; Ἐνῶ ἐτρέχομεν οὕτω περίφοβοι, παραζαλισμένοι, μὴ γνωρίζοντες ποῦ νὰ καταφύγωμεν, μία γραῖα εἰς τὴν θύραν ταπεινῆς οἰκίας ἰσταμένη μᾶς εἶδε, μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἠπλωσε πρὸς ἡμᾶς τὴν χεῖρα.

— Ἐλάτε ἐδῶ νὰ σᾶς κρύψω, Χριστιανοί.

Ἐχύθημεν ὅλοι ἐντὸς τῆς ἀνοικτῆς θύρας, ἀκολουθοῦντες τὴν γραῖαν. Ὁ Θεὸς τὴν ἐφώτισε! Εἰς ἐκείνην χρεωστοῦμεν τὴν σωτηρίαν, τὴν ὑπαρξίν μας. Δὲν τὴν εἶδον ἔκτοτε, οὔτε τὸ ὄνομά της γνωρίζω, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐλησμονήσα τὸ ἄγαθόν πρόσωπόν της, οὐδ' ἔπαυσα εὐλογῶν τὴν μνήμην τῆς. Εἶθε νὰ τὴν ἀντήμειψεν ὁ Θεὸς καὶ νὰ τὴν ἀνέπαυσεν ἐν εἰρήνῃ!

Ἐπισθεν τῆς οἰκίας ἦτο αὐτὴ ὑπαιθρος, εἰς δὲ τὴν ἄκραν τῆς αὐτῆς σταῦλος. Ἐντὸς τοῦ σταύλου μᾶς ἔκρυψεν ἡ γραῖα. Δι' ἀγγελάδας τῆς ἔβασκον εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ δὲν ἐπέστρεψαν οὔτε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην οὔτε τὰς ἐπιούσας νὰ μᾶς διαφιλονεικήσωσι τῆς κατοικίας των τὴν κατοχὴν. Δὲν ἠχμαλώτιζον γυναικόπαιδα μόνον οἱ Τοῦρκοι, ὅ,τι εὗρισκον ἦτο λεία εὐπρόσδεκτος. Ἀλλὰ δὲν ἐζημίωσαν ἡμᾶς τότε ληστεύσαντες τῆς πτωχῆς γραῖας τὰ ζῶα.

Ἡ εἰσόδος ἦτο στενὴ καὶ σκοτεινὴ, εἰς δὲ τὸ βάθος αὐτῆς ἠνοιγετο ὁ σταῦλος τετράγωνος καὶ ὀπωσθὺν εὐρύχωρος· ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς εἶχε παράθυρον ἢ ἄλλην ὀπὴν, ὥστε ὅτε ἐκλείετο ἡ

ἐπὶ τῆς αὐτῆς θύρα τῆς διόδου, τὸ σκότος ἦτο ψηλαφητὸν καὶ ἡ ἀποφορὰ δὲν εἶχε διέξοδον. Τέσσαρα ἡμεροῦνικτα ἐμείναμεν ἐντὸς τοῦ κρυψῶνος τούτου, δεκακοτῶ ἐν συνόλῳ ψυχαί!

Τὸ ἐσπέρας τῆς πρώτης ἡμέρας ἡ φιλάνθρωπος γραῖα μᾶς ἔφερε σάκκον πλήρη σῦκων. Ὅτε δὲ συνειθίσαμεν εἰς τὸ σκότος, ἀνεκαλύψαμεν εἰς μίαν γωνίαν κάδον ἔγοντα εἰσέτι ὕδωρ ἀρκετόν, πρὸς ποτισμὸν τῶν ἀγγελάδων. Χάρις εἰς τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ εἰς τὰ σῦκα δὲν ἀπεθάναμεν τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης. Εἰς θέσιν δὲ προέχουσαν ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ σταύλου, εὗρομεν ἄχυρον, τὸ ὅποιον ἐστρώσαμεν κατὰ γῆς διὰ νὰ μὴ κατακλίνωνται ἐπὶ τοῦ βορβορώδους ἐδάφους αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία. Καὶ ἐξήσαμεν οὕτω τέσσαρας νύκτας καὶ τέσσαρας ἡμέρας.

Ἐκ τοῦ κρυψῶνός μας ἠκούομεν ἔξω συχνάκις τὰς κραυγὰς τῶν Τοῦρκων καὶ οἰμωγὰς Χριστιανῶν, πότε μακρὰν καὶ ἄλλοτε πλησίον. Τὴν τελευταίαν μάλιστα νύκτα τοὺς εἶχομεν πολὺ, πολὺ πλησίον, διότι διενυκτέρευσαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς γραῖας, καὶ ἠκούομεν τὰς ὀμιλίαις των καὶ τὰς διηγήσεις τῶν αἰσχυρῶν κατορθωμάτων των.

Ὁ κύριος τῶν Τοῦρκων σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνακάλυψις τῶν κρυπτομένων φυγάδων. Τοὺς ἀνδρας ἐφόνευον, τὰ δὲ γυναικόπαιδα ἠχμαλώτιζον μεταφέροντες τὴν ἄγραν των εἰς τὴν πόλιν. Τοὺς χωρικοὺς δὲν ἐβλαπτον συνήθως, ἐκτὸς δι' ὑβρεων καὶ ραβδισμῶν καὶ λακτισμάτων καὶ διὰ τῆς καταναλώσεως τῶν τροφίμων των. Δὲν ἔμενον δὲ ἐπὶ πολὺ οἱ αὐτοὶ Τοῦρκοι εἰς τὸ χωρίον. Ἀφ' ἐσπέρας ἤρχετο μία συμμορία, ἔτρωγον, ἔπινον, ἐκοιμῶντο, τὴν δὲ πρωτὴν ἤρχιζεν ἡ ἔρσεινα πρὸς σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν ἀνεχώρουν οἱ πρώτοι μὲ αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα, καὶ τοὺς διεδέγεται νέα τὴν ἐσπέραν συμμορία, καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ἡμεῖς δ' ἐπεριμένομεν νὰ κορεσθῶσι καὶ νὰ παύσῃ ἡ ἐξάντλησις τῆς λείας τὴν διαδοχὴν τοῦ διωγμοῦ, παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ μὴ ἀνακαλυφθῶμεν μέχρι τέλους. Πῶς νὰ περιγράψω τὴν ἀγωνίαν τῶν ἀτελευτήτων ἐκείνων ἡμερῶν! Ἐφοβοῦμεθα νὰ λαλήσωμεν μὴ ὁ ἐλάχιστος θόρυβος μᾶς προδώσῃ. Ἡ Ἀνδριάντα ἔκλαιεν, ἔκλαιεν ἀκαταπαύστως, καὶ λυγμοὶ ἐνίοτε ἐξέφευγον ἀπὸ τοῦ στήθους τῆς· ὁ πατὴρ μου ἐπέβαλλε τότε σιωπὴν.

— Ὁθεῖς νὰ μᾶς καταδώσῃς; ἔλεγε. Καὶ ἔκρυπτεν ἡ Ἀνδριάντα τὴν κεφαλὴν, καὶ δὲν ἠκούετο ὁ θρήνός της. Ἐπλησίαζεν ἡ μήτηρ μου νὰ τὴν παρηγορήσῃ.

— Μὴ μ' ἐγγίζῃς καὶ λερώνεσαι!

Δυστυχῆς νέα! ἡ μαύρη ἀπελπισία τῆς ἐντὸς τοῦ σκοτεινοῦ καὶ δυσώδους ἐκείνου καταφυγίου ἦτο ἡ φοβερωτέρα ἐνδείξις τῆς τύχης, ἡ ὁποία ἐπερίμενε τὰς λοιπὰς ἐκεῖ γυναῖκας, ἐὰν οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἀνεκάλυπτον.

Τὴν τελευταίαν νύκτα ἐξημερώθημεν μὲ τὸν

φόβον, ὅτι δὲν θὰ σωθῶμεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν. Ἡ θύρα μόνη τοῦ σταύλου μᾶς ἐχώριζεν ἀπ' αὐτῶν. Τὴν αὐγὴν ἐπανήλθεν εἰς τὴν αὐλὴν ἢ σιωπῇ, ἀλλ' ἐζήκολούθει ἐντὸς τοῦ χωρίου ὁ θόρυβος. Πόσον βραδέως αἱ ὄραι παρήρχοντο! Ὁὐ ἐπανεῦθον οἱ Τούρκοι πλησίον μας; Ὁὐ τοὺς ἔχωμεν καὶ τὴν νύκτα πάλιν; Ἡσθάνομεθα πάντες ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα ν' ἀνθέξωμεν πλειότερον. Πρὸς τὸ ἐσπέρας τοὺς ἠκούσαμεν εἰς τὴν αὐλὴν, ἐτοιμαζομένους πρὸς ἀναχώρησιν, καὶ ἐκρατοῦμεν τὴν ἀναπνοὴν μας περιμένοντες τὴν ἐλπίζομένην ἀπομάκρυνσίν των.

Ἐκεῖ, ἀκούομεν αἴφνης πλησίον τῆς θύρας βροντώδη Τούρκου φωνήν.

— Ἄς ἴδωμεν πρὶν φύγωμεν, τί ἔχει εἰς αὐτὴν τὴν ἀποθήκην.

Ἐκαμα τὸν σταυρὸν μου. Κρύος ἰδρώς μὲ περιέχουσε.

Ἡ θύρα τοῦ σταύλου ἔτριξε καὶ ἠνοιχθη, καὶ εἰς τὸ ἀνοιγμά της εἶδον Τούρκου μορφήν φοβεράν. Ἐκράτει ξίφος γυμνὸν εἰς τὴν μίαν χεῖρα, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ράβδον, καὶ ἀπὸ τῆς ἄκρας τῆς ράβδου ἐκρέματο λύχνος, τὸ δὲ φῶς τοῦ λύχνου ἐφώτιζε τοῦ Τούρκου τὸ πρόσωπον, καὶ ὅπισθεν τῶν ὤμων τὸν ἄλλαι Τούρκων κεφαλαὶ ἔτριπτον περιέργω ἐντὸς τοῦ σκότους βλέμματα. Ἐιαθήμην κατὰ γῆς εἰς τὸ βάθος τοῦ σταύλου, ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου. Χίλια ἔτη νὰ ζήσω, δὲν θὰ λησμονήσω τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην ὀπτασίαν! Ἀναπνοὴ ἐντὸς τοῦ σταύλου δὲν ἤκούετο. Ὁ Τούρκος ἐκτείνει τὸν πόδα, προχωρεῖ ἐν θῆμα. Ἀντήχησε διὰ μιᾶς ὁ πάταγος ὑδάτων πατομένων καὶ βλάσφημος τῶν Τούρκων ἐκφώνησις. — Μόνον βρῶμαι εἶναι ἐδῶ. Δὲν ἔχει τίποτε. Πηγαίνωμεν! Ἡ θύρα ἐκλείσθη μετὰ κρότου, καὶ οἱ Τούρκοι ἀνεχώρησαν. Ἐσώθημεν! Ἐν βῆξιμον, εἰς στεναγμὸς ἠδύνατο νὰ μᾶς προδώσῃ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς μᾶς ἐλυπήθη καὶ κύδωκε νὰ μᾶς διαφυλάξῃ, ἢ δὲ σωτηρία μας τὴν ὄραν ἐκείνην μᾶς ἔρανη ὡς ἀγαθὸς διὰ τὸ μέλλον οἰωνός, καὶ ἐπεριμένομεν μὲ πλειότερον ἢ δὲ θάρρος τῆς δοκιμασίας μας τὸ τέλος.

Δὲν ἐψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες μας. Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐσπέραν, ἀφοῦ ἐνύκτωσε, ἠνοιχθη τοῦ σταύλου ἢ θύρα καὶ πάλιν, ἀλλ' ὑπὸ φίλης ἤδη χεῖρός, καὶ ἦλθεν ἐν μέσῳ ἡμῶν ὁ χωρικός, τὸν ὁποῖον ὁ θεὸς μου εἶχεν ἀποστείλει πρὸς εὔρεσιν πλοίου. Πῶς ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν, πῶς ἀνεκάλυψε τὸ κρησφύγετόν μας δὲν γνωρίζω. Ἐφερε τὴν ἀγγελίαν ὅτι πλοῖον Ψαριανὸν μᾶς ἐπερίμενε εἰς ἔρημον λιμενίσκον οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου, καὶ ἦτο ἕτοιμος ὁ χωρικός νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἀμέσως πρὸς αὐτό.

Ἡ νυκτερινὴ ὄρα, ὁ φόβος τῶν Τούρκων, ἢ ἄγνοια τοῦ μέλλοντος, οἱ κίνδυνοι τῆς φυγῆς, ἢ ἀνάμνησις τῶν πρώτων ματαίων περιπλανή-

σεων, πολλοὺς στεναγμοὺς τὴν ὄραν ἐκείνην ἐγέννησαν. Ἄλλ' ἂν ἐμένομεν, ὁ ὄλεθρος ἦτο βέβαιος σήμερον ἢ αὔριον, ἐνῶ φεύγοντες ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ σωθῶμεν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἢ φυγὴ καὶ ἀνεχώρησεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ χωρικοῦ. Κρατοῦμενοι τὰς χεῖρας καὶ βιαζόμενοι ἐν σιωπῇ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωρίου, πρὸς τὸ ἀντίθετον τῆς εἰσόδου μέρος. Ἐφεύγομεν τὴν πύλην ὑποπευόμενοι ὅτι ἐφρουρεῖτο ὑπὸ Τούρκων. Ὁ ὀδηγὸς μας εἶχε λάβει τὰ μέτρα του. Εἰσήλθομεν ἐντὸς οἰκίας ἐρήμου διὰ νὰ δραπετεύσωμεν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ, διεκρίνετο ὅμως ἐκ τοῦ παραθύρου τὸ κρημνωδὲς κάτω ἔδαφος. Ἐκρεμάσθη σχοινίον καὶ κατέβην πρῶτος ἐγώ. Ἐδεσα εἰς τὴν ζώνην μου τὸ σχοινίον καὶ τὸ ἐκράτουν ἐκ τῶν χειρῶν, ἐνῶ μὲ κατεβίβαζον οἱ ἄνωθεν. Κατήλθον κατόπιν οἱ λοιποὶ ἄνδρες ἀνὰ εἰς, καὶ ἐπεριλάβομεν ἔπειτα τὰς καταβιβαζομένας γυναῖκας καὶ παιδιά. Τελευταῖος ἐπήδησεν ὁ χωρικός, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μας, καὶ ἤρχισεν ἢ νυκτερινὴ ὁδοιπορία. Ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλος ὁ δρόμος, ὅταν μὲ τὸν στόμαχον κενὸν καὶ τὴν καρδίαν τρέμουσαν, φεύγῃς εἰς τὸ σκότος, μὴ γνωρίζων ποῦ πηγαίνεις, καὶ φοβεῖσαι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μὴ φανῶσιν οἱ Τούρκοι, καὶ ἔχεις γέροντας καὶ γυναῖκας καὶ παιδιά μικρὰ εἰς τὴν συνοδίαν σου.

[Ἐπιτελεσθῆναι.]

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΜΥΡΜΗΚΩΝ

κατὰ τὰς νεωτέρας παρατηρήσεις.

[Μετάφρασις τῆς δεσποινίδος Ἐλίτζης Σ. Σούτσου].

Συνήχεια καὶ τέλος, ἰδὲ σελ. 39.

Ὁ Αὐγουστος Φορέλ παρατηρήσας τοὺς καινοτέρους μύρμηκας ἐν Ἑλβετίᾳ κατέστησε γνωστὰς λεπτομερεῖας τινὰς περιεργοτάτας περὶ τῶν ἠθῶν αὐτῶν. Ἐν τοῖς ἀγροῖς κατοικεῖ ἐν τῇ γῇ ὁ αἱματόχρους μύρμηξ (fourmi sanguine), τὸ τολμηρὸν ζώφιον, τὸ ὁποῖον ὑποδουλοῖ τοὺς καστανοὺς μύρμηκας (fourmis brunes). Εἰς τὰ αὐτὰ μέρη κατοικεῖ ὁ μύρμηξ τῶν λιμῶνων (fourmi des prés) ὁ μηδελιαν ἐπικουρίαν παρ' ἄλλων ζητῶν. Τὰ δύο ταῦτα εἶδη διάκεινται ἐχθρικῶς, ἐὰν δὲ τυχὸν αἱ φωλεαὶ των εὔρεθῶσι πλησίον, ὁ πόλεμος γίνεται ἀδιάλειπτος. Εὐκίνητοί τε ὄντες καὶ ἀνδρείοτεροι τῶν ἄλλων, οἱ αἱματόχροιοι ἐπιτίθενται σύσσωμοι καὶ μάχονται μετ' ἀναμφισβητήτου ὑπεροχῆς, σχεδὸν πάντοτε δὲ νικῶσι, διώκουσι δὲ τοὺς φεύγοντας καὶ γενόμενοι κύριοι τῶν βομβύκων, τοὺς ὁποῖους οὗτοι προσπαθοῦσι νὰ σώσωσι, τρώγουσι τὰς ἐν αὐταῖς νύμφας.

Πάντες οἱ παρατηρηταὶ θαυμάζουσι τὴν ὀρμὴν τῶν μυρμηκῶν ἐν τῇ πάλῃ. Ἄτομα κατ' ἀρχὰς δειλὰ καὶ ἀτολμα, ἐρεθίζονται κατ'